

Marjorie Taylor

Hayali Arkadaşlar ve Onları Yaratan Çocuklar

Çeviren

Elif Sena Ergin

İÇİNDEKİLER

1	Giriş.....	9
2	Hayali Arkadaşlar Neye Benzer?	15
3	Hayali Arkadaş Yaratın Çocukların Özellikleri	47
4	Çocuklar Neden Hayali Arkadaşlar Yaratır?	81
5	Çocuklar Hayali Arkadaşlarının Gerçek Olduğunu Düşünür mü? ...	111
6	Erken Çocukluk Döneminde Yaratılan Hayali Arkadaşlara Ne Olur?	151
7	Büyük Çocuklar ve Yetişkinler Hayali Arkadaşlar Yaratır mı?	171
8	Çocukların ve Yetişkinlerin Yaşamlarında Fantezi.	199
	Notlar	209
	Kaynakça	237
	Teşekkürler	251
	İzinler	255

Giriş

Hayali arkadaşlar genellikle medya tarafından eleştirilir. Filmelerde ve romanlarda, psikolojik rahatsızlıkla denk tutulma eğilimindedirler. Stephen King'in *Medyum*' romanından uyarlanan filmdeki çocuk karakter Danny Torrance'ın başına gelenlere bakın. Hikâyenin başında Danny, Tony'yi ağzının içinde yaşayan ve ihtiyacı olduğunda ona tavsiyeler veren küçük, görünmez bir çocuk olarak tarif eder. Bu film lanetli otelin görüntüleriyle, kanla dolu bir asansör ve şiddetli ölümlerle doludur ancak psikolojik olarak en ürpertici sahnelerden biri, Danny'nin gelişen olaylar yüzünden bir şey yapamayacak kadar travmatize olmasıyla ortaya çıkar. Bu sahnede Danny'nin annesi, Tony'yi trans hâlinde bulur ve sarsarak, adını tekrarlayarak ve uyanmasını söyleyerek onu uyandırmaya çalışır. Tony'nin kendine özgü monoton sesinden aldığı cevap ise şöyledir: "Danny uyanamıyor, Bayan Torrance... Danny uzaklara gitti, Bayan Torrance."

Ancak filmlerde bile hayali arkadaşlar genellikle çocukların vücutlarını ele geçirmese de çoğunlukla yalnız ve mutsuz çocukların icatları olarak tasvir edilirler. Kişisel bir kriz ânında hayali arkadaş yaratan bir çocuğu konu edinen *Hayal Arkadaşım* filminde, çocuk kahraman diğer çocuklar tarafından alaya alınır, bu nedenle kahramanımız evden kaçır ve bir süreliğine

fantezi dünyasında kaybolmuş gibi görünür. Popüler çizgi roman *Calvin ve Hobbes*, hayali arkadaşların mizahi bir tasvirini sunsa da hayali arkadaşı olan bir çocuğun ne tür bir çocuk olduğu hakkında kafamızda soru işaretleri oluşturur. Calvin'ın çılgın hayal gücünden ve peluş kaplanı Hobbes ile atıldığı maceralardan zevk alırız ama gerçek hayatta, okulda bu kadar başarısız olan ve gerçek arkadaşları olmayan bir çocuğa gülmeyiz. Calvin'ın sabırlı öğretmeni emekli olmak için gün sayar, annesi nerede hata yaptığını anlamak için çocuk psikolojisi kitapları okur ve babası kendilerinin acaba hiç ebeveyn olmamaları mı gerektiğini sorgular! Hatta *Calvin ve Hobbes*'un yaratıcısı Bill Watterson bile Calvin gibi bir çocuğu evinde istemeyeceğini söyler.²

Bazı anne babaların çocuklarının hayali arkadaşları olmasının olası sonuçları konusunda endişelenmesine şaşmamalı. Ayrıca hayali arkadaşlara kötü bir ün kazandıran yalnızca popüler kültür değildir. Bu konuyla ilgili ilk psikolojik araştırmalar genellikle olumsuz sonuçlar ortaya koymuştur³. Bu çalışmaların iyi yanı, hayali arkadaşların özel bir zekânın ve yaratıcılığın işaretleri olarak yorumlanma eğiliminde olmasıydı; bu, medyadaki bazı tasvirlerde de gösterilen bir ihtimaldi. *Saturday Night Live* programındaki bir komedi skeci birkaç yıl önce kimin çocuğunun daha iyi (yani daha özgün, ayrıntılı, yaratıcı) hayali arkadaşına sahip olduğu konusunda kavga eden iki ebeveyni konu aldı. Öyle ki, bu skeç üzerine bazı ebeveynler benimle çocuklarının hayali arkadaşlarının olmaması konusundaki endişelerini paylaştı. Bunun çocuklarının entelektüel ve yaratıcı potansiyelleriyle ilgili olumsuz bir işaret olup olmadığını merak ediyorlardı.

Peki hayali bir arkadaşına sahip olmak ne anlama gelir? Bir çocuğun kendini hayali bir dünyaya kaptırıp gerçeklikle bağlantısını tamamen kaybetme ihtimali nedir? Hayali bir arkadaş yaratmak akıl hastalığının ilk belirtisi midir? Yoksa özel bir zekânın erken bir göstergesi mi? Bunlar bu kitapta ele alınan sorulardan bazıları. Cevaplar, küçük çocuklarla yapılan psikolojik araştırmaların analizlerinden geliyor. Hayali arkadaşların

olumsuz resmini çizen eski çalışmaların çoğunda yöntemsel sorunlar vardır. Son yıllarda toplanan daha güvenilir bilgiler, fantezi oyununun çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerinin önemli bir bileşeni olduğunu göstermektedir. Daha spesifik olarak, hayali bir arkadaş yaratılması sağlıklı ve nispeten yaygındır.

Bu, filmlerde tasvir edilen stereotiplerin gerçekte temelsiz olduğu anlamına gelmez. *Hayali Arkadaşım*'da annesini kaybeden ve yeni ve yabancı bir yere taşınmak zorunda kalan çocuk gibi bir çocuk, hayali arkadaşına sahip olmak için muhtemel bir aday olacaktır. Bu gibi durumlarda hayali arkadaş yaratmak, çocuğun hayatındaki sorunlarla başa çıkmasına yarayan uyum sağlayıcı bir tepki olabilir. Fantezi, bir çocuğun çeşitli endişeleri, korkuları ve problemleri işlemlmesine müsaade eder. Ancak daha sık olarak çocuklar yalnızca eğlenceli olduğu için hayali arkadaşları varmış gibi davranırlar. Yakın zamanlı araştırmalardan ortaya çıkan görüş, hayali arkadaş yaratan çocukların özellikle başkalarıyla etkileşim kurmaktan zevk alan, oldukça sosyal insanlar olduğudur. Etrafta birlikte oynayacak kimse olmadığında bu çocuklar birini uydurur.

İkinci Bölüm “hayali arkadaş”ı tanımlamaya ayrılmıştır. Şimdiye kadar bu terimi sanki herkes tam olarak neyden bahsettiğini biliyormuş gibi kullandım, yine de ebeveynlerin ve başkalarının hayali arkadaşla ilgili olduğunu düşündüğü birçok oyun etkinliği var. Arkadaşın hayali arkadaş sayılması için görünmez olması mı gerekir yoksa çocukların oyuncak ayıları ve diğer oyuncakları da potansiyel adaylar mıdır? Hayali arkadaş iyi olmak zorunda mıdır? Peki, acımasız ve korkutucu davranışlarıyla onları daha ziyade hayali düşmanlar hâline sokan hayali arkadaşlara ne demeli?

Araştırma amaçlı olsa da çocuklar hayali arkadaşı olanlar ve olmayanlar şeklinde kategorize edilme eğilimindedir, bu ikiliğin yanıltıcı veya hiç olmadı, basitleştirilmiş olduğunu düşünüyorum. Birçok çocuğun aynı anda birkaç hayali arkadaşı vardır, çocuklar bazı hayali arkadaşları ortadan kaybolurken yenilerini

edinir. Çocuklar “hayali arkadaş” olarak adlandırdığımız kategoriye kolayca uymayan, uzun süreli ve ayrıntılı fantezilere de sahip olabilirler. Örneğin, okulöncesi birçok çocuk muntazaman hayvan ya da başka bir insanmış gibi davranır; hayali karakteri üstlenir ve kendinden ayrı bir varlıkmiş gibi davranmak yerine onu canlandırır. İkinci Bölüm, hayali arkadaş örnekleri olarak kabul edilebilecek hayali oyun türleri ve aynı zamanda bu temadaki bazı çeşitlemeler hakkında tanımlayıcı bilgiler sunmaktadır.

Üçüncü Bölüm, hayali arkadaş yaratan çocuklarla yaratmayan çocuklar arasındaki olası farklılıkları inceleyen araştırmaları anlatmaktadır. İkinci Bölüm’de ele alınan tanımsal meselelerin önemi, bu konu hakkındaki literatürü düşündüğümüzde hemen netleşmektedir. Araştırma bulgularını yorumlamanın zorluklarından biri, neyin “hayali arkadaş” kategorisine dahil edildiği konusunun araştırmadan araştırmaya çeşitlilik göstermesidir. Ancak son araştırmalardan ortaya çıkan genel tablo, birçok açıdan iki çocuk grubu arasındaki benzerliklerin farklılıklarından daha çarpıcı olduğudur. Tespit edilen farklılıklar, “kafasında hayali arkadaşları olan çocuk” stereotipini tersine çevirme eğilimindedir: Hayali arkadaşları olan çocukların diğer çocuklara kıyasla daha az utangaç oldukları, dikkatlerini daha fazla odaklayabildikleri ve daha gelişmiş sosyal kavrayışa sahip oldukları görünmektedir.

Üçüncü Bölüm’de incelenen hayali arkadaşları olan ve olmayan çocuklar arasındaki potansiyel farkın bir başka çeşidi, fantezi oyunuyla ilgili ebeveyn tutumları ve kültürel inançların oynadığı rolle ilgilidir. Kuzey Amerikalı ebeveynler bazen hayali arkadaşlar hakkında endişe duysa da genel olarak çocukların hayali oyunlarını teşvik etme eğilimindedirler; kültürümüz, sıklıkla çocukların kişisel fantezi yaratımlarına dahil edilen zengin bir fantezi malzemesi sunar. Örneğin, birçok küçük çocuğun televizyonda ve filmlerde gördüğü *Küçük Deniz Kızı* veya *Ninja Kaplumbağalar* gibi karakterlere benzeyen hayali arkadaşları vardır. Ancak çocukların hepsi fantezi oyunları oynamaya teş-

vik edilmez. Ebeveynlerin çocukluk fantezilerine tepkilerinde ve bu fantezileri yorumlamalarında önemli kültürel farklılıklar vardır ve bu farklılıkların çocukların hayali oyun davranışını ve fantezi ile gerçek arasındaki ayrıma dair kavrayışlarını etkilemesi muhtemeldir. Fantezinin zaman kaybı ya da aldatmayla eşdeğer görüldüğü, hatta çocuğun içine şeytan girdiğinin kanıtı olarak gösterilmesi sebebiyle bilfiil engellendiği kültürlerde çocukluk deneyimi oldukça farklı olabilir.

Dördüncü Bölüm çocukların hayali arkadaşlar yaratma nedenlerini ele almaktadır. Halihazırda hayali oyunun özel işlevlerinden birinin çocukların duygularını kontrol etmelerine ve yönetmelerine yardımcı olması ihtimaline hatırı sayılır bir ilgi vardır.⁴ Hayali arkadaşlar üzerine yapılan araştırmalar bu görüşü desteklemektedir ve hayali arkadaşların arkadaşlık arzusu, korkuların üstesinden gelmenin bir yolu ve gerçek veya algılanan kısıtlamalarla başa çıkma da dahil olmak üzere çeşitli duygusal ihtiyaçlara hizmet etmek için yaratılabileceğini öne sürmektedir. Çocuklar ayrıca yaşadıkları travmatik durumlara tepki olarak hayali arkadaşlar yaratırlar, bu yüzden klinisyenler zaman zaman hayali arkadaşları psikolojik sıkıntı ile ilişkilendirmiştir.

Beşinci Bölüm'de çocuklara hayali arkadaşlarının gerçek olup olmadığını sorarak başlıyorum ama bu soruyu cevaplamak fantezi ve gerçeklik arasındaki genel ayrıma dair çok daha kapsamlı bir irdeleme gerektiriyor. Genel olarak çocukların bu ayrıma dair kavrayışlarının hafife alınma eğiliminde olduğunu düşünüyorum, yine de bu, zor bir soru çünkü fantezi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkıyor. Bu bölümde ele alınan konular çocukların Noel Baba gibi fantastik figürlere olan inançlarını, televizyondaki ve filmlerdeki fantastik materyallere dair kavrayışlarını, başkalarıyla ortak hayali oyunları tecrübe edişlerini ve rüyalar ile ilgili görüşlerini, aynı zamanda hayali arkadaşları hakkındaki inançlarını içermektedir. Bazen fantezi ve gerçeklik arasındaki sınır çocuklar için tam olarak net değildir ama konu hayali arkadaşlara geldiğinde çocuklar neler olup bittiğinin

tam olarak farkındaymış gibi görünüyor. Noel Baba'nın ve Diş Perisi'nin gerçek olduğunu sanabilirler ancak kendi hayal güçlerinin ürünü olan insanların, yaratıkların ve nesnelerin fantezi olduğu konusunda oldukça bilgilidirler.

Altıncı Bölüm'de, hayali arkadaşların nihai kaderini ele alıyorum. Ne olur onlara? Çocuklar onlardan ne zaman ve neden vazgeçer? Bu fantezilerin nasıl sona erdiği hakkında çok bir şey bilinmiyor ama mevcut kanıtlar çocukların basitçe başka şeylerle yollarına devam ettiğini gösteriyor. Çoğu durumda hayali arkadaşın kaybolmasıyla birebir ilişkilendirilen bir olay yoktur, hayali arkadaş öylece silinir gider. Birçok ebeveyn, çocukların okula başladıkları 6 yaş civarında hayali arkadaşlarını terk ettiğini bildirmektedir ama bu yaygın varsayımı sorgulamak için sebepler vardır. Bazı hayali arkadaşlıklar çok daha uzun süre devam ettirilir ve bazen hayali arkadaşlar, çocuklar okulöncesi yaşı fazlasıyla geçtikten sonra, ilk defa ortaya çıkar. Bu yaşça daha büyük çocukların bazıları için hayali karakterlerle ilgili fanteziler, karakterlerin içinde yaşamaları için tüm fantezi dünyaları yaratılana dek giderek daha ayrıntılı hâle gelir. Daha büyük çocukların hayali arkadaşları, hayali bir arkadaşla sahip olmaya benzer olduğunu düşündüğüm yetişkin davranışlarıyla birlikte Yedinci Bölüm'de açıklanmıştır.

Sekizinci Bölüm'de bu kitabın bazı ana noktalarını özetliyorum ve hayali arkadaşların incelenmesiyle ortaya çıkan daha büyük sorunları ele alıyorum. Sonuç olarak, hayali arkadaşlar ve diğer fanteziler bazen duygusal rahatsızlık, gerçeklikten kopuş, hatta çoklu kişiliklerin ortaya çıkması olarak yorumlansa da aslında bunlar "hayali oyunların bereketli mevsimi" olarak adlandırılan okulöncesi yıllarda sürdürülen tüm hayali oyun temalarının birer çeşitlemesidir.⁵ Umarım bu kitap sağlıklı çocukların bilişsel ve duygusal gelişiminde bu tür fantezilerin oynadığı önemli rolü vurgularken hayali arkadaşlar hakkındaki yanlış kanılarımızın bazı nedenlerini açıklamaya yardımcı olur.